

УДК 656.656.01

С.М. Мінакова

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У МОРСЬКИХ ПОРТАХ

Центральним у системі господарського механізму є економічний механізм, що діє через економічні інтереси як усвідомлені матеріальні потреби людей та складається з комплексу економічних способів, методів, важелів, нормативів, показників, за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони.

Ще до недавнього часу портіві комплекси являли собою суто державні структури, але надання усіх видів комерційних послуг в них було засновано на використанні сумісної власності – державної, корпоративної та приватної, кожна з яких має свої переваги та недоліки та потребує відповідної організації виробництва.

Там, де є економічна діяльність, там завжди присутня проблема власності. Ринкова економіка не може успішно розвиватися і функціонувати лише при одній формі власності, однією з об'єктивних основ її функціонування є багатокладність економіки, різноманітність форм власності, незалежно від того, на якій формі власності побудовано саме виробництво.

Ключові слова: внутрішньогосподарські економічні відносини, суб'єкти господарювання, економічний механізм, портіві комплекси, портіве господарство.

Центральним в системі хозяйственного механизма является экономический механизм, действующий через экономические интересы как осознанные материальные потребности людей и состоит из комплекса экономических способов, методов, рычагов, нормативов, показателей, с помощью которых реализуются объективные экономические законы.

© Мінакова С.М., 2013

Еще до недавнего времени портовые комплексы представляли собой чисто государственные структуры, но предоставление всех видов коммерческих услуг в них было основано на использовании совместной собственности – государственной, корпоративной и частной, каждая из которых имеет свои преимущества и недостатки и требует соответствующей организации производства.

Там, где есть экономическая деятельность, там всегда присутствует проблема собственности. Рыночная экономика не может успешно развиваться и функционировать только при одной форме собственности, одной из объективных основ ее функционирования является многоукладность экономики, разнообразие форм собственности, независимо от того, на какой форме собственности построено именно производство.

Ключевые слова: внутривозвественные экономические отношения, субъекты хозяйствования, экономический механизм, портовые комплексы, портовое хозяйство.

Central to the system of the economic mechanism is the economic mechanism through the economic interests of both conscious material needs of people and consists of a complex of economic methods, techniques, standards, indicators, which are implemented through the objective economic laws.

Until recently, port complexes were a pure state structures, but providing all kinds of commercial services was based on the use of joint ownership – state, corporate and private, each of which has advantages and disadvantages, and requires appropriate organization of production.

Where there is economic activity, there is always present the problem of the property. The market economy cannot successfully develop and operate only when one form of property, one of the objective basis of its functioning is the multiformity nature of the economy, diversity of forms of property, regardless of what form of ownership is built this production.

Under the economic activity we understand the activity in the sphere of public production, directed on the manufacturing and sale of products, performance of works or rendering of services cost of character, with pricing certainty. The objectives, priorities and policies of the seaport are implemented using appropriate techniques, instructions, regulations, and standards, which are based on the principles of unity of their training are a real mechanism of economic management. A new mechanism that provides the interaction of the subsystem that manages, and subsystems, which controls being formed from a set of specific forms and methods of conscious influence on the economy.

Economic mechanism of enterprise, on the one hand, should provide external relations of the latter and to create appropriate conditions for the production of income. On the other hand, this mechanism aims at the development of the relations of production within the enterprise. In the first case it quite principles are determined by the peculiarities of the economic mechanism inherent in a particular industry or enterprise (existing or potential form of ownership of means of production, existing systems of pricing, taxation, planning etc), and in the second case - the peculiarities of the relations of production at the enterprise.

The sphere of economic relations should be economically productive, organizational-economic and intra-organizational relations.

Economic-productive relations are property and other relations arising between business entities during the direct implementation of economic activity.

Organizational-economic – relations between economic entities and subjects of organizational and economic powers in the process of management of economic activities.

Farm – relations between structural subdivisions of business entity and the relationship of the subject of management with its structural divisions. But in any economic mechanism are basic elements economic entities and organizers of production and relation-

ship in which they take on the organization of social production, or economic relations.

Keywords: *on-farm economic relations, economic entities, economic mechanism, port complexes, port management.*

Постановка проблеми. Спеціалізація виробництва і його структуризація за технологічною ознакою скорочує кількість виробничих одиниць і спрощує взаємозв'язок між ними, створює умови для мінімізації виробничих витрат, скорочує виробничий цикл, підвищує його якість та конкурентоспроможність. Одним з напрямів удосконалення ефективності діяльності портового комплексу є максимально можливе спрощення його виробничої структури. Цього спрощення можна досягти шляхом скорочення кількості елементів системи, спрощення зв'язків між ними, а також зростанням стабільності функціонування всієї системи в цілому.

Організаційна структуризація комплексу заснована на його виробничій структурі і означає організацію взаємодії між виробничими підрозділами. На основі виробничої і організаційної структури будується структура управління портовим комплексом, де виробнича та організаційна структури виступають об'єктами управління.

До сьогодні усі відносини між господарюючими суб'єктами у морському порту і портовою адміністрацією будуються на основі укладання таких договорів:

- договорів оренди рухомого та нерухомого майна державних підприємств морських портів України;
- договорів оренди державних територій морських портів України підприємствам та організаціям інших форм недержавної власності, які висловлюють зацікавленість у отриманні цих територій для здійснення господарської та іншої, передбаченої законодавством, діяльності на неї;

– договорів управління державними майновими портовими комплексами.

Але у сучасних умовах лише таких механізмів цілком недостатньо. При недостатності національної вантажної бази, недозавантаження портових потужностей, катастрофічної втрати транзитних вантажопотоків необхідні більш кардинальні інструменти побудови внутрішньогосподарських механізмів функціонування та розвитку морських портів України. Проте введення інституту приватної власності в систему портових комплексів само по собі недостатньо для вільної конкуренції та ефективного господарювання. При цьому і знання про стан ринків, і готовність нести ризики у досягненні своєї вигоди передбачають існування достатньо стабільної та юридично захищеної системи.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблема внутрішньогосподарських відносин активно обговорюється в сучасній і зарубіжній науковій літературі.

Теоретичні та практичні аспекти функціонування та розвитку портової сфери в мінливих умовах розглянуті в роботах вітчизняних вчених, таких як Буркинський Б.В., Вінніков В.В., Воробйов Ю.Л., Дергачов В.О., Ільченко С.В., Кібік О.М., Котлубай М.І., Котлубай О.М., Лапкіна І.О., Махуренко Г.С., Морозова І.В., Нікулін С.Г., Ільченко С.В., Пашенко Ю.Є., Постан М.Я., Примачов М.Т., Ревенко В.Л., Сич Є.М., Степанов О.М., Хумарова Н.І., Цвєтов Ю.М., Чекаловец В.І., Шинкаренко В.Г., Якушенко В.Г. та багатьох інших.

Так, внутрішньогосподарські економічні відносини розглядалися Буркинським Б.В., Котлубаєм О.М. [1], Чекаловцем В.І. [8], аналіз більшості проблем, пов'язаних із введенням в дію Закону України «Про морські порти» дослідила Ільченко С.В. [2, 3, 5].

Завдання дослідження. Господарський механізм не може бути розрізненим набором методик і розпоряджень, відірваним від реальних завдань виробництва, які, у свою чергу, визначаються не тільки державним законодавством, а й об'єктивними законами виробництва, у тому числі законом відповід-

ності рівня розвитку інтелектуального та виробничого потенціалу суспільства і характеру суспільно-виробничих і політичних відносин. Тобто це складна суспільна система, для якої характерний досить високий ступінь невизначеності притаманних їй зв'язків і відносин. Це відкрита, здебільшого ймовірна, непостійна система з гнучкими і переважно нестійкими внутрішніми і зовнішніми зв'язками.

Економічний механізм підприємства, з одного боку, має забезпечувати зовнішні зв'язки останнього і створювати відповідні умови отримання доходу. З іншого боку, цей механізм спрямований на розвиток виробничих відносин усередині підприємства.

Будь-які перетворення в інституційній сфері повинні бути орієнтовані на обмеження державного втручання в економічну діяльність підприємств портової сфери. Тільки підприємства, які мають певний рівень свободи, тобто відсутність спрямованого політичного, економічного тощо, тиску мають можливість гнучко та ефективно реагувати на коливання стану зовнішніх та внутрішніх ринків – фінансових, ринків праці, товарів та послуг, на підвищення відсоткових ставок, стан економічної системи своєї країни та події, які відбуваються у світовій господарській системі. Тому, грошово-кредитна, фінансова, соціальна політика та відносини щодо прав власності мають бути підпорядковані рішенням головної задачі – створення теоретичних основ ринкової конкуренції морських портів, що базується на ресурсному та науково-технічному потенціалі українських портів.

Основний матеріал дослідження. В межах законодавчо-правового поля України основи господарювання та регулювання господарських відносин, які виникають у процесі організації та здійснення такої діяльності між суб'єктами цих відношень, а також між суб'єктами та учасниками відношень у сфері господарювання регулюють Конституція України, Господарський кодекс, закони України, нормативно-правові акти інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також інші нормативно-правові акти.

Під господарською діяльністю ми будемо розуміти діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, які мають цінову визначеність. При цьому цілі, пріоритети та політика морського порту реалізуються за допомогою відповідних методик, інструкцій, положень, нормативів, які на основі єдності принципів їх підготовки становлять реальний механізм управління економікою. А господарський механізм забезпечує взаємодію підсистеми, яка управляє, та підсистеми, якою управляють, формуючись із сукупності конкретних форм і методів свідомого впливу на економіку.

Економічний механізм підприємства, з одного боку, має забезпечувати зовнішні зв'язки останнього і створювати відповідні умови отримання доходу. З іншого боку, цей механізм спрямований на розвиток виробничих відносин усередині підприємства. У першому випадку його принципи цілком визначаються особливостями господарського механізму, притаманного окремій галузі або підприємству (існуючою або потенційно можливою формою власності на засоби виробництва, сформованими системами ціноутворення, оподаткування, планування тощо), а в другому випадку – особливостями виробничих відносин на підприємстві.

Сферу господарських відносин мають складати господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрігосподарські відносини.

Господарсько-виробничі відносини являють собою майнові та інші відносини, які виникають між суб'єктами господарювання під час безпосереднього здійснення господарської діяльності.

Організаційно-господарські – відносини, які складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

Внутрішньогосподарські – відносини, які складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та

відносини суб'єкта господарювання із його структурними підрозділами.

Але у будь-якому господарському механізмі основними елементами є господарюючі суб'єкти або організатори виробництва, і відносини, у які вони вступають з приводу організації суспільного виробництва, або господарські відносини.

Господарський кодекс визначає суб'єкти господарювання як учасників господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізують господарську компетенцію, тобто сукупність господарських прав та обов'язків, мають майно та несуть відповідальність за своїми обов'язками у межах цього майна.

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського ведення, права оперативного управління, у відповідності до визначення цієї компетенції, яка встановлюється законодавчими актами України.

Суть економічних відносин полягає у взаємодії економічних суб'єктів щодо обміну створеними ними об'єктами вартості. При цьому рушійною силою є протиріччя різноспрямованих економічних інтересів суб'єктів, що акумулює в собі весь спектр людських потреб і соціально-економічних умов життєдіяльності. При цьому обмін являє собою основу функціонування економічних відносин, їх форму. А зміст відносин визначається характером економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Організаційна єдність економічних суб'єктів створює сфери функціонування економічних відносин, обмежених певною економічною системою. Економічні відносини в рамках портового комплексу являють собою внутрішньогосподарські відносини, складовими елементами яких є відносини власності, трудові і організаційно-економічні відносини, де підприємство, як юридична особа, виступає суб'єктом зовнішніх і внутрішніх економічних відносин.

Внутрішньогосподарські економічні відносини та їх організаційно-правові форми формують внутрішні чинники соціально-економічної ефективності комплексу, визначальний вплив на яке має форма власності на засоби виробництва, та виступають основою будь-якого економічного механізму.

Існування у ринковій системі та можливість підтримувати свою конкурентоздатність ґрунтується на основних принципах, які покладені у ринкову економічну систему, а саме:

- можливість існування різних форм власності;
- розвиненість конкуренції між суб'єктами господарювання;
- персональну ініціативу та свободу підприємництва;
- наявність законодавчої бази, яка відповідає вимогам ринкової економіки;
- наявність розвинутих ринків основних факторів виробництва або передумов для них;
- наявність кадрів підприємців та досвід взаємодії державних структур із урахуванням різного рівня ризиків;
- створення економічних та законодавчих умов для перешкоджання прагненню монополій домінувати у певному ринковому секторі.

За для забезпечення найбільш вигідних ринкових умов для всіх суб'єктів портової діяльності, керівництво порту, як безпосередній представник інтересів держави, повинен коригувати діяльність усіх портових операторів усіма можливими не забороненим законодавством засобами, але таким чином, щоб не перешкоджати або безпосередньо не втручатися у діяльність цих суб'єктів, а також створювати умови, які погіршують їх стан у порівнянні із іншими конкурентними суб'єктами господарювання, або порушують їх законні права та обов'язки. У тому числі мається на увазі і контролювання Адміністраціями виконання усіх норм та правил, встановлених антимонопольним законодавством України, усіма суб'єктами господарювання різних форм власності на території морських портів України.

Висновки. Відповідно до нового законодавчо-правового забезпечення функціонування та розвиток морських портів в Україні здійснюється відповідно таким принципам:

1) об'єднання інтересів та діяльності держави в особі служби капітана морського порту, адміністрації морських портів України, інших державних підприємств, що забезпечують функціонування портового комплексу, та суб'єктів господарювання, що провадять свою діяльність у морському порту;

2) збереження та утворення, зокрема на основі об'єднання майна приватної, державної та комунальної форм власності, єдиних майнових комплексів, розташованих у межах території та акваторії портовому комплексу;

3) забезпечення конкуренції серед суб'єктів господарювання, що виробляють однакоvu продукцію (товари, роботи, послуги) у морському порту;

4) розмежування адміністративних функцій щодо забезпечення безпеки мореплавства та нагляду (контролю) за безпекою мореплавства і господарської (комерційної) діяльності;

5) цільового використання портових зборів;

6) збереження у державній власності стратегічних об'єктів портової інфраструктури портовому комплексу;

7) рівності прав усіх суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у морському порту, недопущення дискримінації у доступі до об'єктів портової інфраструктури загального користування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буркинський Б. В. *Україна в ВТО: проблеми і перспективи розвитку* / Б.В. Буркинський, А.М. Котлубай // *Економіка України*. – К.: Преса України 2009. – Вип. 10 (567). – С. 76-87.
2. Ильченко С.В. *Институциональные факторы функционирования транспортных систем в Украине* / С.В. Ильченко // *Економіка і регіон*. – 2012. – № 2 (33). – С. 74-78.
3. Ильченко С.В. *Питання юридичного забезпечення діяльності морських портів України* / С.В. Ильченко // *Економіка України*. – 2012. – № 6. – С. 86-93.
4. Кібік О. М. *Предпосылки инновационного развития портовой системы как структурообразующего производства Украины* / О.М. Кібік // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. – Одеса: ОНМУ, 2010. – Вип. 31. – С. 23-33.
5. Котлубай О.М. *Економічні механізми розвитку торговельного мореплавання в Україні* / О.М. Котлубай. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2004. – 454 с.
6. Минаков В.М. *Принципы разгосударствления и приватизации морских торговых портов Украины* / В.М. Минаков, С.В. Минакова // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць*. – Одеса: ОНМУ, 2012. – Вип. 40. – С. 37-46.
7. Минаков В.М. *Основные принципы та завдання побудови системи внутрішньогосподарських відносин в морських портах України* / В.М. Минаков, С.В. Ильченко // *Экономические инновации: Сб. научн. тр.* – Одесса, 2013. – Вып. 51. – С. 45-56.

8. Чекаловец В.И. *Эволюция мировой портовой системы и ее влияние на стратегию развития морских торговых портов Украины* / В.И. Чекаловец // *Транспорт*. – 2003. – № 25. – 26 (245-246). – С. 61-66.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2013

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і кібернетика» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**

доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України **С.В. Ільченко**